Valtiovarainvaliokunnalle

Vastaus 16.5.2024 valtiovarainvaliokunnan kuulemisessa esitettyyn kysymykseen

Valiokunnan kuulemisessa 16.5.2025 esitettiin kysymys siitä, onko olemassa jotakin yhtä lukua tai tilastoa, johon voidaan peilata, onko hallitusohjelmassa esitetty 1,4 mrd. euron kustannusten kasvun hillinnän tavoite toteutumassa.

Taustaa

Pääministeri Orpon hallituksen ohjelma s. 45 todetaan näin ” Hallitus sitoutuu tavoitteeseen, jossa kustannusten kasvua hillitään vuoden 2023 julkisen talouden perusuraan verrattuna 1,4 miljardilla eurolla vuoteen 2027 mennessä…”

Hyvinvointialueiden talouden tilanne vuodelta 2023 ja arvio vuoden 2024 osalta ovat heikentyneet hallitusohjelmaneuvotteluiden aikaan arvoituun nähden. Tähän liittyen valtiovarainministeriö on toimittanut muistion valtiovarainvaliokunnan kuulemiseen 5.4.2024 liittyen. Vastauksen osana on ollut myös vastaus kysymykseen 3. *Kuinka hyvin aiempina vuosina laaditut VM:n painelaskelmat sote-menojen kasvusta ovat lopulta toteutuneet*.

Huomionarvoista on myös se, että julkisen talouden suunnitelmassa 2025–2028 linjattiin lisätoimista, joilla tavoitellaan 297 miljoonan euron (vuoden 2027 taso) lisäsäästöjä syksyllä 2023 julkaistuun julkisen talouden suunnitelmaan 2024–2027 verrattuna.

Hallitusohjelmaan kustannusten kasvun hillintään liittyvä tavoite jakaantui tehtävien ja velvoitteiden keventämiseen ja niitä vastaaviin valtion rahoituksen etukäteisiin vähennyksiin sekä alueiden omiin toimiin, joiden oletettiin realisoituvan valtion säästöksi kahden vuoden viiveellä rahoituksen jälkikäteistarkistuksen myötä.

Säästöjen toteutumisen seuranta

Hallitusohjelmatoimien toteutumisen onnistumista voidaan yhtäältä seurata sen myötä, että toteutuvatko hallituksen suunnittelemat lainsäädäntömuutokset velvoitteiden kevennyksiin liittyen. Tai jos eivät toteudu, löytyykö jotain korvaavia lainsäädäntötoimia, joiden perusteella voidaan tehdä vastaava valtion rahoituksen vähennys. Kysymys siitä, toteutettavatko hyvinvointialueet säästöjä siten, kun velvoitteen kevennykseen/poistoon liittyvässä hallituksen esityksessä on arvioitu, jää kuitenkin pääosin hyvinvointialueiden päätösten varaan. Joidenkin säästötoimien kustannusvaikutuksia voidaan jälkikäteen tarkastella hyvinkin tarkalla tasolla (esim. ikääntyneiden hoivan henkilöstömitoitus, jossa tarkka toiminta- ja henkilöstöseuranta tai asiakasmaksukertymän muutos, johon liittyy tarkka tilastointi), mutta osin kustannukset ja muutokset niissä sekoittuvat osaksi alueiden muuta toimintaa ja mahdollisia säästöohjelmia.

Hyvinvointialueiden kustannusten kasvun hillintään liittyi myös liitteen B mukaiset alueiden omat toimet. Tämän euromääräisesti ison erän (hallitusohjelmassa vuoden 2027 taso 874 milj. euroa) jälkikäteisseuranta on vaikeaa, sillä alueilla on käynnissä moniin eri asioihin vaikuttavia tuottavuus- ja talousohjelmia. Samanaikaisesti alueiden kustannuspaineet esimerkiksi työvoiman saatavuuteen ja palkankorotuksiin sekä palvelujen ostojen hintoihin liittyen ovat isoja.

On myös syytä havaita, että niin sanottu perusura eli se, suhteessa mihin kustannusten kasvun hillintää arvioidaan, on muuttunut vuoden takaisesta tilanteesta. Alueiden suuri alijäämä v. 2023 ja kertyneiden alijäämien kattamisvelvoite edellyttävät mittaluokaltaan suurempaa sopeutusta kuin hallitusohjelman liitteen B mukaiset alueiden omat toimet. Hallitusohjelmantaustalla on tavoite tasapainottaa julkista taloutta. Tästä näkökulmasta hyvinvointialueiden tulos tai kansantalouden kirjanpidon mukainen rahoitusasema voisivat olla parempia mittareita arvioida tavoitteen saavuttamista.

Kuten suullisessa kuulemisessa 16.5.2024 VM:n vastauspuheenvuorossa tuotiin esille, kustannusten kasvun hillinnässä onnistuminen kilpistyy lopulta jälkikäteistarkistukseen. Jälkikäteistarkistuksen määrä määräytyy yksinkertaistetusti alueiden yhteenlasketun tuloksen muutoksen perusteella. Jos hyvinvointialueet eivät sopeuta nettokustannuksiaan, kuten substanssilainsäädäntöön tehtävissä muutoksissa on oletettu, ja niihin perustuen valtion rahoitusta vähennetty, tai jos alueiden omat toimet eivät hillitse nettokustannuksia odotetun mukaisesti, molemmat näistä heijastuvat kahden vuoden viiveellä toteutettavaan jälkikäteistarkistukseen.

Tero Tyni
Budjettineuvos